

Bacheloroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Hege Aannø Kraft

Austråttborgen

Fra ide til realitet

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Magne Njåstad

Mai 2023

Hege Aannø Kraft

Austråttborgen

Fra ide til realitet

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Magne Njåstad
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Innhold

Kap. 1: Innledning.....	2
Kap. 2: Forskningslitteratur	4
Kap. 3: Eierhistorie	6
Kap. 4: Bygningshistorie	9
4.1: Bygningene	10
4.2: Utsmykningene.....	13
Kap. 5: Ove Bjelkes rolle som byggherre.....	16
5.1 Liv.....	16
5.1.1 Oppvekst.....	16
5.1.2 Dannelsesreiser	16
5.1.3 Familie	17
5.1.4 Flere residenser	18
5.2 Karrieren.....	20
5.2.1 Lensherren og stiftsamtmannen	20
5.2.2 Landkommisæren	21
5.2.3 Kansleren	21
5.3 Byggevirkosomheten	22
5.3.1 Motivasjon.....	22
5.3.2 Inspirasjon	24
Kap.6: Konklusjon	28
Litteraturliste.....	29
Fotovedlegg	31

Austråttborgen

FRA IDE TIL REALITET

Kap. 1: Innledning

Det er lett å la seg fascinere av eksteriør og interiør på Austråttborgen, om en fra før av vet mye om arkitektur og kunsthistorie, eller ikke. Slottet har stått her i nær 400 år, og det er blitt en del av identiteten til Ørlendinger flest. Men når man studerer murene, formene og detaljene i bygget, kan man ikke la være å undre seg over hvor ideene kom fra. I formidlingen av anlegget vektlegges det visuelle, altså det man ser mens man vandrer fra porttårn, gjennom to borggårder, saler og kapell, mens bakgrunnen til byggverket kommer i skyggen. Det ble derfor målet for denne oppgaven å finne ut av nettopp det.

Problemstilling:

Hvilke motivasjoner og inspirasjoner var viktige for Ove Bjelke i valg han tok under byggeprosessen?

Jeg skal svare på disse spørsmålene ved å sette søkelys på Ove Bjelkes liv og hans rolle som adelsmann og hvordan det ledet til at han ble byggherre på midten av 1600-tallet. I den forbindelse er det naturlig å redegjøre for bakgrunnen til at nettopp han satt som godseier på Austrått i 1650. Eierhistorien er oppsummert i kapittel 3.

Inntil nylig har den gjeldende historieforståelsen vært at dagens borganlegg i sin helhet stammer fra Ove Bjelkes ombygging. Denne sannheten har møtt motbør når andre teorier har dukket opp. Derfor kommer jeg til å gjøre rede for diskusjonen om hvem som kan ha bygd hva og når under kapittel 4 om bygningshistorien. Hvordan ble Austråttborgen til?

Det fins en rikholdig mengde litteratur, både av eldre og nyere dato, om Austrått og slektene som har eid denne herregården i løpet av 1000 år. Eierforholdene, godset og de fysiske bygningene med interiør er grundig beskrevet i både artikler og selvstendige verk, men historien om studenten, familiemannen og embetsmannen Ove Bjelke kommer ikke så tydelig fram, muligens fordi tilgjengelig kildemateriell er så sparsommelig på disse områdene. Hypotesen min har i utgangspunktet vært at mange av svarene på problemstillingen finnes i Ove Bjelkes erfaringer fra studietid og karriere. Derfor har jeg søkt å finne litteratur som

omtaler Bjelke-slekten, i et forsøk på å bli mer kjent med menneskene og livene bak titlene. I dette arbeidet har Nasjonalbiblioteket vært til stor hjelp. Det hadde sikkert vært fruktbart med en studiereise for å gå i alle Ove Bjelkes fotspor, men i en begrenset periode, er jo det ikke mulig. Et godt alternativ har vært å undersøke bilder på nett fra Ove Bjelkes studiesteder, for å finne likheter i eksteriører og interiører. Dette arbeidet blir presentert i kapittel 5 om Ove Bjelke som byggherre, og det er her svarene på problemstillingen blir presentert. Et utvalg bilder som er brukt er vedlagt.

Kap. 2: Forskningslitteratur

Av ny litteratur som omhandler Austråttborgens historie kan nevnes Håkon A. Andersen og Terje T. V. Bratbergs Austrått fra 2011,¹ samt deres kortversjon fra 2006.² Et tilsvarende hefte er produsert av Nordenfjeldske kunstindustrimuseum med Thina Andresen som forfatter i 2017.³ En fersk rapport fra 2021, revidert i 2023, av Siri Hoem, om Austråttborgens bygningshistorie,⁴ har vært til hjelp i problematisering av opplysninger som framkommer blant annet i Andersen og Bratberg sitt verk. I tillegg har jeg hentet støtte fra eldre litteratur som beskriver både herregård og folk med tilhold her. Forfatterne Gerhard Schøning⁵, Ludvig Daae⁶ og Lorentz Harboe Ree og Fredrik B. Wallem⁷ representerer historieskriving fra 1700-, 1800- og tidlig 1900-tall. Artikkelstoff om Austrått i Årbok for Fosen er brukt som komparativ litteratur. Ulike forfattere bekrefter eller avkrefter hverandres påstander, men ikke minst dukker det iblant opp opplysninger som det er interessant å undersøke nærmere ved hjelp av annen litteratur og andre kilder.

Eksempelvis skriver Ree og Wallem i sin bok fra 1916 at der ikke fins så mange kilder som kan belyse hvordan det så ut på Austråttborgen på 1600-tallet og om folk som eide og brukte herregården da. Men de viser til en rettsprotokoll som inneholder forklaringer etter et barselgilde på Austrått i 1621, reisebrev skrevet av italieneren Francesco Negri i 1664-65, jordebøker over Austrått gods i 1657 og 1667, samt en inventarliste fra 1703.⁸

Rettsforklaringene etter barselgildet fins i Norske Herredagsdombøker,⁹ og denne kilden kommer vi tilbake til.

Italieneren Negris åtte brev med reiseskildringer fra Skandinavia i 1664 er interessant fordi han sendte tre av brevene som omhandler reisen i Norge til representanter fra Bjelke-familien. Brev fem og seks var stilet til Jørgen Bjelke i København, brev sju til Ove Bjelke på Austrått.¹⁰ Reisebrevet som omhandler reisen langs norskekysten er det samme som Ludvig Daae har oversatt og gjengitt i Historiske tidsskrift. Det stemmer, som Ree og Wallem

¹ Andersen og Bratberg 2011: Austrått. En norsk herregårds historie.

² Andersen og Bratberg 2006: Austrått. Herregård i tusen år.

³ Andresen, Thina 2017: Tusen år på Austrått.

⁴ Hoem, Siri 2021/2023: Bygningshistorisk rapport

⁵ Schøning, Gerhard 2010: Reise som giennem en deel af Norge i de aar 1773, 1774, 1775 paa hans Majestet kongens bekostning.

⁶ Daae, Ludvig 1888: Historisk tidsskrift.

⁷ Ree og Wallem 1916: Østraat.

⁸ Ree og Wallem 1916: 74

⁹ Norsk historisk kjeldeskrift-institutt 1925: Norske herredags-dombøger 2. rekke bind 6: 111-137.

¹⁰ Braarvig 1945: 19

påpeker, at brevene til Negri ikke sier så mye om folk han møtte på sin vei, fordi han la mer vekt på beskrivelser av natur og naturfenomen.¹¹ Derfor har Daae i sin innledning til reisebrevene gitt en skildring av mennesker som er relevant i sammenheng med Negris brev, og han har referert til kildene informasjonen er hentet fra.¹² Her har blant annet Jørgen Bjelkes selvbiografi vært interessant å følge opp, da han ikke bare overleverer til leseren førstehånds opplysninger om sitt eget liv og levnet, men også om forhold rundt sine familierelasjoner.¹³ Karen Braarvig har også gitt ut bok om Negris forunderlige reise.¹⁴ Hun har, i likhet med Daae, skrevet noen ord om Bjelke-familien i sin innledning til reisebrevene. På den måten kompletterer de hverandre.

Jordebøkene kan ikke gi svar på spørsmål om byggeprosjekter som ble foretatt på Austrått direkte, men betydelige inntekter fra omliggende herligheter og jordegods, kan ha vært en av flere forutsetninger som gjorde omfattende bygging mulig akkurat da. Dette kildematerialet er behandlet av Hans P. Hosar i Årbok for Fosen.¹⁵

Inventarlisten sier noe om hvilke gjenstander og interiører som befant seg på borgen i 1703 og som kan ha befunnet seg her i 1676 da Ove Bjelke gikk bort, men den kan ikke gi det fulle og det hele bildet. Vi vet ikke hva som kan ha blitt solgt og flyttet på ved de to eierskiftene i mellomtiden. Eierne etter Ove Bjelke fram til 1703 hadde ikke Austrått som fast bopel. Samtidig hadde ikke de som forvaltet eiendommen i det daglige myndighet til å gjøre om på noe, så det kunne stått nokså uforandret de tre tiårene.

De fire nevnte kildene, og flere til, ligger til grunn for det meste av forskningslitteraturen som tematiserer historien rundt Austrått og Austråttborgen. Man kan altså plukke ut forskjellig informasjon fra de samme kildene med ulike inngangsspørsmål. Og det har forfattere gjort.

¹¹ Daae, Ludvig 1888: 100-158

¹² Daae, Ludvig 1888: 85-100

¹³ Fridericia, I. A. 1890: Generallieutenant Jørgen Bjelkes selvbiografi.

¹⁴ Braarvig, Karen 1945: Francesco Negris forunderlige reise. En italieners opplevelser i Skandinavia år 1663.

¹⁵ Hosar, Hans P. 1980: Herre og tenarar på Jens Bjelkes gods i Fosen på 1600-tallet. Årbok for Fosen: 7-50

Kap. 3: Eierhistorie

Store politiske hendelser i Norges historie er knyttet til Austrått. Ørland må allerede i vikingtid ha vært en mektig bygd, og det var på denne tiden høvdingsetene på Storfosna og Austrått vokste fram. De kom til å dominere sterkt gjennom hele middelalderen. Austrått ble inndratt som krongods da Finn Arneson reiste til Danmark og ble kong Sveins jarl i 1051. Deretter bodde her lendmenn med tilknytning til konger og hertuger fram til 1380, da den mektige Rømer-ætten kom inn i bildet. Denne perioden på 170 år kulminerte med Inger Ottesdatter, som var tippoldebarn av den første Rømeren på godset. Hun var gift med Rikshovmester Niels Henriksson Gyldenløve, men det er først etter hans død i 1532 at Fru Inger har satt spor i kildene, først og fremst på grunn av sine feider med erkebiskop Olav Engelbregtson, men også grunnet sin positive holdning til lutheranismen ved dens ankomst til Norge. I 1552 var Austrått overdratt til datteren Lucie og svigersønnen Jens Tillufssøn Bjelke. Han var i Herr Truid Ulfstands følge da de av Christian III ble sendt til Norge for å bidra til rikets underkastelse i 1537. Tidspunktet var gunstig for en dansk adelsmann fra Skåne til å feste fot i Norge da de gamle norske storættene var i ferd med å dø ut. Jens Tillufsen hørte til de heldigste, som fikk ekte en datter av Norges siste rikshovmester Niels Henriksen Gyldenløve og Fru Inger Ottesdatter. Han fikk med Lucie også gården og godset Austrått ved Trondheimsfjorden.¹⁶ Godset tilfalt Jens da Fru Inger, hennes datter Lucie og flere druknet på Sunnmøre i 1555, på vei til rettsak i Bergen angående eiendomstvist. Med Bjelke-ætten startet en ny tid for Austrått.¹⁷

Lucie Nielsdatter og Jens Tillufssøns sønn Åge Bjelke var eier av Austråttgodset i 44 år, de første årene under verge av sin onkel Henrik Nielssønn, som var kannik i Trondheim.¹⁸ Åge druknet under sildefiske på Bjugnfjorden i 1603. Før det levde han et langt og tilbaketrukket liv som krigsinvalid på Austrått.¹⁹ Åge Bjelke ble antakelig såret i slaget ved Falkenberg, der han som adelsmann pliktet å kjempe mot svenskene under syvårskrigen 1563-1570.²⁰

Jens Ågesen Bjelke ble født på Austrått i 1580, og han vokste opp her. Som andre unge menn med høyadelig opphav, fikk han påkostet sin utdannelse av sin far og mor, først som elev ved Katedralskolen i Trondheim omkring 1595, deretter på studietur i Europa fra og med 1600. Jens Bjelke studerte først medisin og klassisk verselære ved universitetet i Rostock i

¹⁶ Fridericia, I. A. 1890: V

¹⁷ Berg 1952: 1028

¹⁸ Andersen og Bratberg 2011: 150

¹⁹ Andersen og Bratberg 2011: 152

²⁰ Andersen og Bratberg 2011: 150

Tyskland. Deretter fortsatte han studiene ved universitetene i Leipzig og Leyden i Nederlandene, og han oppholdt seg der da faren døde. Flere av hans studiekamerater ble av sine fedre sendt til jesuittenes skoler på kontinentet, mens de tre universitetene Jens Bjelke hadde tilhold, var trygt plassert som protestantiske læresteder. Den katolske innflytelsen var et ømtålig tema bare et par generasjoner etter reformasjonen.²¹ A.E. Eriksen kobler Jens Bjelke til Biskop Jens Nilssøn. Det er i hans stift at katolisismen opptrer først etter 1600. Biskopens søstersønn Finn Sigurdsson, som fulgte ham på hans visitasreiser, hadde vært noen år utenlands på slutten av 1500-tallet, der han, etter sigende, ble påvirket av jesuittenes lære. Forfatteren kaller Finn Sigurdsson en apostat,²² det vil si en person som har forlatt sin religiøse tro. Her dreier det seg da om en som har byttet ut lutheranismen til fordel for katolisismen. Finn tok sin magistergrad ved universitetet i Rostock fra april 1600. Der traff han på Jens Bjelke og fungerte noen måneder som hans hovmester. I oktober reiste de begge fra Rostock til Güstrow og videre til Brandenburg, Wittenberg og Leipzig, hvor de skilte lag.²³

Etter endt studietid vendte Jens Bjelke hjemover og fikk da en opplæringsstilling som sekretær i Det danske kanselli.²⁴ Det var første skritt på karrierestigen som skulle ta ham til embetet som Norges Rikes kansler noen år senere. I København traff han sin kommende hustru Sophie Brockenhuus. På den tiden var hun en av Norges rikeste, som enearving til setegårdene Kanestrøm i Tingvoll og Elingård i Onsøy. De ble gift i 1610 og fikk etter hvert 14 barn. Etter bryllupsfeiringen dro Jens Bjelke til Austrått, hvor skiftet etter faren ble gjennomført. Også han arvet mye gods da han kun hadde en søster å dele med. Senere skulle han bruke mye energi på å arrondere sine jordegods gjennom makeskifter. Han kom dermed i mål med det arbeidet hans far hadde et ønske om å gjøre, men aldri fullførte.²⁵ Jens Bjelke ble i 1611 forlent med godset Reins kloster, og han satt med dette lenet til 1615. Lensherrene skulle residere på lenets hovedgård, men det er mulig Jens Bjelke likevel oppholdt seg mest på Austrått, da avstanden var kort. Under krigen mot svenskene i 1611 søkte Jens og Sophie trygt opphold i Trondheim. Der ble den eldste sønnen Ove født.

Jens Bjelke tok sin mor, Margrethe Tott, med seg på flyttelasset fra Trøndelag til Elingård i 1615. Dermed var det som oftest ikke herskap bosatt på Austrått.²⁶ Det var fogden Christoffer

²¹ Andersen og Bratberg 2011: 178

²² Daae/Eriksen 1888: 311

²³ Daae/Eriksen 1888: 312

²⁴ Andersen og Bratberg 2011: 179

²⁵ Andersen og Bratberg 2011: 181

²⁶ Andersen og Bratberg 2011: 183

Nielsen Tønder som styrte på gården i Bjelkes sted.²⁷ Denne fogden holdt barselgilde i sin herres fravær i 1621, og blant hans gjester var både bispen, bispinnen, sognepresten på Ørlandet Anders Bull og fogden i Bjugn Peder Lauritzen. Det hyggelige selskapet endte med mistenksomhet og anklager og fikk følger i form av rettssak. Arreboesaken kom opp i herredagen i Bergen 1622, der Christian IV også var til stede. Anders Arreboe mistet sin stilling som biskop i Trondheim.²⁸ Han hadde ved to anledninger tidligere, under et skandalebryllup i Hemne 1619 og bryllup i Stod 1621, vist uanstendig oppførsel og moral, som gikk på tvers av forventninger til både hans stand og stilling.²⁹

Jens Bjelke var Norges rikes kansler fra 1614 fram til sin død i 1659, under kongene Christian IV og Frederik III. Det var særlig rettsvesenet som opptok kansleren, og han la ofte ut på reiser rundt om i landet.³⁰ Som den fremste norske adelsmannen ble han avlønnnet med flere forleninger på Østlandet: Godslenet Nonneseter kloster i Oslo, distriktslenet Onsøy, et kannikdømme i Oslo domkirke og Mariakirken. Han bygde også sin egen gård på 1640-tallet, nemlig Kanslergården i Christiania.³¹

Jens Bjelke var født på Austrått, men han flyttet aldri permanent tilbake hit etter utdanning, giftermål og inntreden i det dansk-norske embetsverket, selv om kilder forteller at han ønsket det. Han måtte søke kongen om reise til og opphold på Austrått. Men han skiftet til seg gods i nærheten av setegården og hadde full kontroll på de to rike sildefjordene før han overlot ansvaret til sin eldste sønn Ove.³²

Austrått var i flere hundre år sete for adelsfamilier.³³ Da Austrått gikk ut av Bjelke-slekten i 1699, representerte det noe nytt for eiendommen. Gården hadde inntil da vært eid av adelige, men med Abraham Drejer rykket borgerskapet inn. Dette er dog ikke enestående for Austrått, da mange gamle adelsgoods gikk over i nye borgerlige rangspersoners eie på denne tiden.³⁴

²⁷ Andersen og Bratberg 2011: 184

²⁸ Ree og Wallem 1916/2006: 74, som referer til G. Schøning: «Beretning om Biskop Arreboes Afsætselse»:

²⁹ Hunnes, Lars Kåre 1981: Barselgildet på Austrått i 1621. Årbok for Fosen: 58

³⁰ Berg 1952: 1029

³¹ Andersen og Bratberg 2011: 183

³² Andersen og Bratberg 2011: 186

³³ Hoem 2023: 11

³⁴ Andersen og Bratberg 2011: 336

Kap. 4: Bygningshistorie

Austrått gård er oppført av Ove Bjelke i 1655, skriver Gerhard Schøning etter et besøk her i 1774. Det er en anselig, men gammeldags bygning av massiv grunnmur, og den består av to avdelinger; hovedgården og borggården.³⁵ Men den eldste bygningshistorien her starter trolig med et kapell i tre på 1000-tallet, tilknyttet herrefolket på Austrått. Et par hundre år senere, i 1050-1210, ble trebygningen skiftet ut med et større kapell i stein. Siden ble kapellet innbygd i et borganlegg. På hvilket tidspunkt denne prosessen startet har det vært uenighet om. Både historikere, kunsthistorikere og arkitekter har vært inne i bildet i arbeidet med å analysere bygningsmassen. Enklest har dette vurderingsarbeidet vært i forfallsperioder, som i 1915, og under restaurering, eksempelvis i 2021, da puss og kalk skjuler gamle vindus- og døråpninger, samt ulike typer stein og muringsteknikker. Det ligger til historien at anlegget har vært større enn det vi ser i dag. Tilbygg og frittstående trehusbebyggelse tilknyttet herregården og tilhørende ladegård ble fjernet i flere etapper sent på 1800-tallet. Slik ble borgens utseende mer monumental i Austråttlandskapet. Etter lynnedslag med påfølgende brann i 1916, sto bare ruiner igjen. For ettertidens gjenoppbygging har all tidligere dokumentasjon av Austråttborgen blitt tatt i bruk. Blant annet Schøning, Ree og Wallem sine oppmålinger, tegninger og bilder har vært til uvurderlig nytte i denne sammenheng.³⁶

Som nevnt innledningsvis har den gjeldende historieforståelsen vært at dagens bygningsmasse stammer fra Ove Bjelkes ombygging cirka 1650. Disse er basert på Ree og Wallems bok fra 1916. Andersen og Bratberg har i sin bok omtrent hundre år etter lansert andre teorier, med utgangspunkt i Eystein M. Andersens vurderinger.³⁷ De tre står sammen bak en ny datering av hovedbygget til cirka 1500.³⁸ Rapporten til Hoem drøfter mange av deres antakelser. Noen av teoriene imøtegås med andre tolkninger, mens andre står åpne uten sikre svar. Sistnevntes sannsynlighetsvurderinger er blitt gjort basert på tilgjengelig kildemateriale og tolkninger av det bevarte murverket.³⁹

³⁵ Schøning 1910: 304

³⁶ Berg 1956: 1030

³⁷ Hoem 2023: 9

³⁸ Andersen, Eystein M. 2004: Interiør og inventar på Austrått. Årbok for Fosen: 58

³⁹ Hoem 2023: 9

4.1: Bygningene

Hvem bygde hva og når? Diskusjon omkring tilblivelsen av borganlegget.

I middelalderen lå gårdsbebyggelsen med bolighus og driftsbygninger spredt vest og nord for kapellet. Spor etter denne bebyggelsen er påvist ved hjelp av georadar. Adelslekten Rømer eide Austrått fra omkring år 1400, og Fru Inger bodde trolig i et hus omtrent der pyramiden ligger i dag.⁴⁰ Hennes mann Niels var Norges fremste adelsmann og ble forfremmet som Rikshovmester etter at han deltok på sendeferd til Nederlandene, for å hente Kong Christian IIs brud. I tillegg hadde han et overordnet ansvar for finansforvaltningen i Norge.⁴¹ Det er derfor meget sannsynlig at Niels Henriksson satte i gang bygningsarbeider på Austrått, mener Andersen og Bratberg. Som riksråd bygget han utvilsomt i stein og befestet gården. Helt siden dronning Margrethes tid hadde det vært forbudt for adelen å bygge festningslignende hus. Kong Hans sin håndfestning av 1483 ga adelen denne retten tilbake. «Hvis det var noen i Norge som ville bygge slike hus, var det nettopp adelsmenn av Niels Henrikssøn sitt kaliber, rik på gods, lensherre, riksråd og norsk rikshovmester. Som høvedsmann i Trøndelag oppholdt han seg trolig mye på Austrått, noe som er en forutsetning for større byggearbeider på gården.»⁴² Dette argumentet samsvarer ikke med kunnskap om Ove Bjelke, som var lensherre i Bergenhus under sine byggearbeider på 1650-tallet.⁴³ Andersen og Bratberg mener at det allerede på 1500-tallet ble bygd en boligdel på vestsiden av kirketårnet, med loft og kjøkken i underetasjen.⁴⁴ Åpninger inn mot trappen fra loftet i vestfløyen, samt tilsvarende åpninger i tårnet er forsvaranordninger, som ikke kan dateres til senere enn 1500-årene. De henviser til at fru Inger oppbevarte mye kostbart i tårnets skatte- og brevkammer og at dette sannsynliggjør behov for slike løsninger.⁴⁵ To åpninger på hvert av loftene, kan minne om skyteloft, som var et karakteristisk trekk ved 1500-tallets borger.⁴⁶

Det finnes ingen kilder som forteller om bygging på Austrått, verken i Fru Ingers eller i hennes barnebarn Åge Bjelke sin tid som eier rundt 1600, men det er kjent at sistnevnte hadde behov for kapital og derfor lånte 600 riksdaler. Pengene ble utlånt mot pant i Austrått, og

⁴⁰ Hoem 2023: 11

⁴¹ Andersen og Bratberg 2011: 97

⁴² Andersen og Bratberg 2011: 100

⁴³ Hoem 2023: 11

⁴⁴ Andersen og Bratberg 2011: 167

⁴⁵ Andersen og Bratberg 2011: 165

⁴⁶ Andersen og Bratberg 2011: 171

Bjelke betalte årlige renter på lånet. Disse pengene kan ha vært brukt på byggearbeider, men også for å finansiere sønnen Jens sine studier i utlandet.⁴⁷

De fem årene hans sønn Jens Bjelke oppholdt seg i Trøndelag mellom 1611 og 1615, er det ikke usannsynlig at han igangsatte byggearbeider på Austrått. Hovedbygningen var muligens preget av at eieren ikke hadde bodd der på flere år, selv om hans mor fru Margrethe Thott antagelig residerte der da. Han hadde vært på en lang tur i Europa, som hadde gitt ham impulser til i alle fall å utforme det renessanseanlegget med bastioner og vollgraver som omgav hovedbygningen på hans setegård Elingård noen år senere.⁴⁸ Da han flyttet dit ble påbegynte arbeider på Austrått mest trolig stanset.⁴⁹ Forklaringer i retten etter barselgildet på Austrått inneholder noen beskrivelser av hvordan hovedhuset på Austrått så ut i 1621.⁵⁰ Det ble sagt i retten at biskopen gikk opp på sitt kammers med sin kone. Siden gikk verten opp til biskopen og bad ham komme ned i stuen igjen. I stuen satte han seg ned ved et bord hvor det var papir og blekk.⁵¹ På et tidspunkt ble arket biskopen hadde skrevet på kastet i kakkelovnen, og drengen fikk av Østråttfogden pryl utenfor på svalgangen, for å ha reddet ut og gjemt dette arket.⁵² Disse opplysningene indikerer en to etasjers bygning med svalgang utenfor, men om hovedhuset den gang var synonymt med vestfløyen tilknyttet kapellet, eller om det var en eldre bygning ved siden av, kommer ikke fram i disse beskrivelsene. (Bratberg skriver noe om det i Årbok 1994)

Moseng et.al mener at bygninger på de aller fleste norske setegårdene har vært av tømmer på 1500-tallet. Men utover 1600-tallet må den norske adelen som gruppe ha blitt atskillig mer eksklusiv og isolert fra samfunnet rundt enn den hadde vært på 1500-tallet. Dette gav seg uttrykk i både gårdsbygging, klesmoter og utdanning. Enkelte adelsmenn har antakelig allerede på 1500-tallet bygd steinhus, men det var på 1600-tallet de fleste steinhusene på adelige setegårder kom, med Ove Bjelkes Austrått som det mest kjente. Og den omfattende adelige byggevirkosomheten hadde et klart preg av sosialt demonstrativt forbruk.⁵³

Hoem hevder at det var Ove Bjelke som reiste en ny boligborg på Austrått omkring 1647-56, mens han, som før nevnt, var lensherre i Bergenhus. Middelalderkapellet ble da innlemmet i den nye hovedbygningen. Det ble etablert representative rom i de øvre etasjene i den østlige

⁴⁷ Andersen og Bratberg 2011: 152

⁴⁸ Andersen og Bratberg 2011: 182

⁴⁹ Andersen og Bratberg 2011:

⁵⁰ Norsk historisk kjeldeskrift-institutt 1925: Norske Herredags-dombøger, 2. rekke, bind 6, 1622: 111-137

⁵¹ Hunnes, Lars Kåre 1981: Barselgildet på Austrått i 1621. Årbok for Fosen: 55

⁵² Hunnes 1981: 56

⁵³ Moseng et.al 2003: 109

kirkefløyen og boligfunksjoner i en ny vestfløy.⁵⁴ De to fløyene dannet en nær symmetrisk to etasjers bygning omkring det høyere tårnet.⁵⁵ Det ble reist økonomibygge som sidefløyer på hver sin side av en øvre og en nedre borggård. I sør ble det reist et porttårn. Bygningene knyttes sammen av sperremurer og danner et firkantet lukket gårdsrom. Gjennom porttårnet fører en høy hvelvet port inn i borggården. Selve portbuen er av kleberstein med innhogde våpenskjold.⁵⁶

Rapporten til Hoem har hatt søkelys på å definere og datere Austråttborgens byggetrinn og senere bygningsmessige endringer. Bygningstekniske vurderinger er mer vektlagt enn tidligere fremstillinger av Austråttborgens historie, og det er gjort en kritisk gjennomgang av kjent kunnskap fra det rikholdige materialet fra Austrått; tegninger, fotografier, framsatte hypoteser og fysiske spor i bygningen. Noen hypoteser er forsterket eller svekket. Dette gjelder særlig den eldste historien, blant annet middelaldertårnets høyde og kappellets takform, vestfløyen med kjeller, billedhuggerarbeidene i tre og kleberstein, samt hovedbygningens mansardtak. Flere forhold er utdypet med nye perspektiver og bygningsarkeologiske funn. Ulike teorier drøftes i de tre første delene av rapporten.⁵⁷ Disse vurderingene er viktige med tanke på datering av de ulike delene av bygningsmassen. For meg i mitt prosjekt kan det gi svar på om jeg skal lete etter inspirasjoner/motivasjoner til bygging i senmiddelalder eller i tidlig nytid.

Et viktig premiss for å forstå anleggets historie, især ombyggingen av middelalderkirken til integrert del av en ny hovedbygning, er bruken av ulike typer teglstein. Datering av disse sier mye om bygningens historiske lag. I middelalderen murte man primært med naturstein. Teglstein ble vanlig først på 1600-tallet i Norge, importert fra Nederland, Nord-Tyskland eller Danmark. På Austrått er det omfattende bruk av gul og rød hollandsk tegl.⁵⁸ Den antas å være fra ombyggingen på 1640-50-tallet. Det er ikke kjent at denne typen stein var i bruk i Norge på 1500-tallet. Norsk teglproduksjon tok seg opp på 1700-tallet og hadde sin glanstid på 1800-tallet. Denne typen tegl er brukt flere steder på Austrått, hovedsakelig til gjenmuring av åpninger og senere reparasjoner på 1700- og 1800-tallet. Kalkmørtel har vært dominerende i det meste av Austråttts historie, mens Portlandsement ble tatt i bruk på 1800-tallet. På tross av brann og herjinger er bygningen fortsatt en viktig primærkilde. Gjenværende murverk, mørtel

⁵⁴ Hoem 2023: 11

⁵⁵ Hoem 2023: 12

⁵⁶ Berg 1952: 1029

⁵⁷ Hoem 2023: 5

⁵⁸ Hoem 2023: 6

og kunstneriske detaljer av kleberstein, tre og smjern, gir unik informasjon, og materialet er langt fra ferdig utforsket.⁵⁹ Analyser har vist at det er stor likhet mellom middelaldermørtelen og mørtelen fra ombyggingen cirka 1650 og eventuelle endringer på 1700-tallet. Gjennom flere hundre år er den lokale kalkmørtelen på Austråttborgen tilvirket etter de samme prinsippene, men med store variasjoner. C-14-datering av murmørtelen kan bli aktuelt en gang i framtiden.⁶⁰

Nylige undersøkelser av Austråttborgen konkluderer altså med at vestfløyen på hovedhuset ikke kan være bygd under Niels Henrikssøn og Inger Ottedatter, som overtok Austrått en gang før 1505. Det er ikke dokumentert med kilder og vurderes som ikke sannsynlig.⁶¹ Det strider mot Andersen og Bratbergs vurderinger ti år tidligere. Andresen skriver med utgangspunkt i Andersen og Bratberg at kirken ble bygget om til privatesidens allerede på 1500-tallet. Kirkefunksjonen ble redusert til innebygd kapell på grunnplan med riddersal og loft i etasjene over.⁶² I en senere artikkel fra 2022 skriver Andresen at slottsanlegget ble oppført av Ove Bjelke i 1954-56 og at kirken da ble en del av hovedbygningen.⁶³ Denne opplysningen er basert på Siri Hoem sin Bygningshistoriske rapport fra året før.⁶⁴

Det barokke inventaret i kapellet er kommet på plass i 1654, loggiaen og smjernsgitteret der er satt opp i 1655, inngangsportalen i porttårnet er satt opp i 1656, mens gravkapellet er bygd i 1667.⁶⁵ Selv om far Bjelke levde til 1659, var det mest sannsynlig Ove som sto for disse endringene.⁶⁶ Jens Bjelke bygde seg et tilsvarende gravkor tilknyttet Onsøy kirke på 1650-tallet.⁶⁷

4.2: Utsmykningene

Katolsk religiøsitet på tross av gjeldende normer om den lutherske tro og lære gjenspeiles i symbolikk tilknyttet inngangsportale, borggård, loggia og selvsagt i inventaret i kapellet.

Jesusmonogrammet IHS er en av symbolene som har vagt debatt omkring kryptokatolisisme på Austrått i Bjelkenes tid der.⁶⁸

⁵⁹ Hoem 2023: 7

⁶⁰ Hoem 2023: 8

⁶¹ Hoem 2023: 12

⁶² Andresen 2017: 5

⁶³ Andresen 2022: Bevare meg vel. Opphøyd og Oversett: 366

⁶⁴ Hoem 2021: Første utkast.

⁶⁵ Se vedlegg: Foto av inventar merket med årstall.

⁶⁶ Andersen og Bratberg 2011: 199

⁶⁷ Andersen og Bratberg 2011: 311

⁶⁸ Andersen og Bratberg 2011: 226-228

Byggingen av slottet ble gjort med utgangspunkt i et kapell som allerede har stått her i flere hundre år. Det er et hellig sted der engler har en naturlig plass. Samtidig er engler typisk barokk, ikke nødvendigvis katolsk symbolikk. Ser man på bilder som sto i Padova da Ove Bjelke studerte der, pryder englene både altertavler og portaler i de katolske kirkene. Inntrykkene derfra kan ha vært med ham hjem.

I Austråttkapellet var det før brannen i 1916 ti bemalte treskulpturer fra 1200-1400-tallet som Sju av dem pryder kapellet fortsatt i dag. De skal ifølge Gerhard Schøning 1774 ha stått i en annen katolsk kirke før de kom hit. De er trolig satt inn her senere, muligens av Ove bjelke i cirka 1654.⁶⁹ I senmiddelalderen var det vanlig at helgener med samme funksjoner opptrådte sammen, som en forsterkning. St. Olav var Norges nasjonalhelgen og byhelgen for Nidaros. Som landsfader vernet han sine barn mot alle ulykker, sykdommer og farer, også mot pest. St. Anna var helgen for familie og fruktbarhet i en tid da helgenidealet stort sett ikke inkluderte seksualitet, graviditet, barnefødsler og familieliv. Anna var i sitt virkelige liv gift tre ganger, hadde tre døtre, inkludert Maria, og var et levende eksempel på at det var mulig å kombinere hellighet med familielivet. Hun var en helgen som kunne forstå hustruers og mødres sorger og gleder. Hun var en populær helgen på Fosen og fantes også som skulptur på Austrått. Maria var også mor, men hun representerte en mer jomfruelig feminitet i motsetning til St. Annas moderlige.⁷⁰ Den norske kirkeordinansen av 1607 forbød ikke helgenbilder, men den ville kulten til livs. Helgenene skulle fortsatt brukes som forbilder i den rette tro.⁷¹ Johannes døperen og evangelisten Johannes er også representert i kapellet. Ove Bjelke var en gudfryktig mann, og av det vi vet av hans familiehistorie ville nok både han, hans hustruer og deres barn finne trøst blant disse helgenene i kapellet.

Alle smijernsarbeidene på Austråttborgen antas å være 1600-talls. Loggiaen og trappa ble utstyrt med rekkverk. Disse er preget med initialene MI, OB og RG, samt anno 1655. I tillegg er der et lignende smijernsgitter foran kaminen i Riddersalen, og i tårnhallen eller forstuen henger det en lysekroneholder i smijern. Søylen i loggiaen har barokke steinhuggerarbeider, maskekledde baser og korintiske søyler. En sluttstein i buegangen bærer initialene OB og 1655.⁷²

Støttesøylene i nedre borggård er formet som kvinne- og mannsskikkelser. De kvinnelige karyatidene og de mannlige atlantene stammer fra gresk og romersk byggekunst. Mest berømt

⁶⁹ Schøning 1910: 20

⁷⁰ Lavold, Bente 2001: Alterskapet i Bjugn kirke. Årbok for Fosen: 10

⁷¹ Lavold 2001: 17

⁷² Hoem 2023: 12

er de seks karyatidene på Athens Akropolis. Både renessansen og barokken tok opp igjen karyatide- og atlantmotivet.⁷³

Det er fem jomfruer på hver side av borggården, fem forstandige og fem uforstandige. Tablået er basert på Matteusevangeliet 25 og illustrerer dommedag og at de troende, som gjør de kloke valgene i livet kommer til himmelriket, mens de uforstandige må stå i mørket utenfor til evig fortapelse. På innsiden av porttårnet går en likedan svalgang med støtter og utskårne atlanter som skal forestille gammeltestamentlige mannskikkelser. Noen mener det er Moses, Josva, Nehemias og profeten Elias.⁷⁴

Vest for borgen står det en firesidet steinpyramide, som er 8 meter høy og vokser opp av bakken.⁷⁵ Andersen og Bratberg er på sin side uenige om at pyramiden kan ha stått på Austrått siden 1665. Argumentet er at slike pyramider ikke var i bruk før på 1700-tallet. Tavlen må ha blitt satt sekundært på pyramiden, mener de.⁷⁶ Samtidig må den ha blitt reist før 1774, da Gerhard Schøning dokumenterte Austråttpyramiden via en tegning i sine beskrivelser fra reisen sin dit da.⁷⁷ Dette er den eldste bevarte pyramiden i Europa etter antikken.⁷⁸ En lignende pyramide er reist til minne om Oves bror, Jørgen Bjelke, ved erkebispegården i Trondheim i forbindelse med jubileet for befrielsen av Trondheims len i 1958.⁷⁹

Byggherren var i stand til å uttrykke seg på flere språk, og det har han vist i utsmykningene på Austråttborgen. Over inngangsportalen, inne i loggiaen og på pyramiden har Ove Bjelke satt opp inskripsjoner på både latin og gresk, med noen oversettelser til dansk-norsk.

⁷³ Store norske leksikon: <https://snl.no/karyatide>

⁷⁴ Berg 1952: 1030

⁷⁵ Andresen 2017: 26

⁷⁶ Andersen og Bratberg 2006: 28

⁷⁷ Schøning, Gerhard 1968: Tegninger samlet eller utført av Gerhard Schøning ifbm hans reiser i 1770-årene: 30

⁷⁸ Andresen 2017: 26

⁷⁹ Andersen og Bratberg 2011: 205

Kap. 5: Ove Bjelkes rolle som byggherre

5.1 Liv

Her kommer en presentasjon om Ove Bjelke som barn, ung student, familiemann og hans karriere i voksen alder, som ledet til hans rolle som byggherre da han var midt i 40-årene.

5.1.1 Oppvekst

Ove Bjelke var født i Trondheim 26. oktober 1611, men tilbragte sin ungdom sønnafjells, hvor hans far Jens Bjelke gjennom sitt giftermål med den rike Sophie Brockenhuus, hadde ervervet seg store eiendommer. De tok bolig på Elingård fra og med 1615, deretter på Sande herregård.⁸⁰ De levde et lykkelig familieliv. Ove var eldst av fjorten søsken, og de av dem som vokste opp, sto tidlig i nær kontakt med hoffet og kongefamilien i København.⁸¹

5.1.2 Dannelsesreiser

Ove studerte først ved Sorø akademi, senere i Padova.⁸²

Jens Bjelke hadde i 1626 tinget plass for tre av sine sønner på Sorø akademi. Av dem er det bare kjent at Ove studerte der. Han ble immatrikulert i 1629. Fire år senere, i oktober 1633, finner vi Ove og hans fire år yngre bror Henrik som studenter i Padova, hvor siden også en tredje bror, Christian, som døde tidlig, også har vært skrevet inn. Yngstemann Christian Bjelke, som ble hoffjunker i 1640, falt 1642 i en duell med Bertram Rantzau.⁸³ Ove og Henrik ble i Padova til mars 1634.⁸⁴

Akademiet i Sorø ble stiftet av kong Christian IV i 1623, og der fikk unge adelsmenn en videregående utdanning uten å måtte dra utenlands. Kirken på stedet ble endret fra katolsk til protestantisk like etterpå. Det meste av inventaret, som alter og prekestol, er derfor fra 1600-tallet. For å komme inn på akademiets område måtte man passere en klosterport. Den var inntil 1600 utstyrt med to porter av eik. Disse ble lukket om natten.⁸⁵

Ovidius Bielke nobilis Nortvegus ble immatrikulert ved universitetet i Padova i Nord-Italia 22. oktober 1633 sammen med sin bror Henricus Bielke. En Steno Bielke ble immatrikulert

⁸⁰ Daae 1888: 85

⁸¹ Daae 1888: 86

⁸² Braarvig, Karen 1945: 13

⁸³ Fridericia 1890: 10

⁸⁴ Daae 1888: 86

⁸⁵ Sorø akademi: <https://web.archive.org/web/20120912193953/http://www.soroe-akademi.dk/dk/om-skolen/historie/skolen/>

13 år før.⁸⁶ Alle var ved «Natio Germanica iuristarum». Der var mange studenter fra hele Europa og de var gruppert i Nationes. Studenter fra Danmark-Norge ble regnet som germanere. På veggene i loggiaen og i flere saler henger våpenskjold i hundrevis, tilhørende tidligere studenter. Lokasjonen er det gamle universitetet Palazzo del Bò. Atriet er stort og vennlig og minner om nedre borggård på Austrått. Universitetet er kjent for å ha vært radikalt og nytenkende på 1500- og 1600-tallet,⁸⁷ et ideverksted som har bidratt til menneskehetens kulturelle og vitenskapelige historie. Blant vitenskapsmenn som universitetet har huset finner vi Andrea Vesalio, som grunnla moderne anatomi, og astronomene Nicolaus Copernicus og Galileo Galilei, som observerte himmelen herfra.⁸⁸ Galilei var professor på universitetet 1592-1610. Året før Ove og Henrik kom dit hadde Galilei gitt ut en bok, som falt i unåde, og forfatteren ble innkalt til inkvisisjonsdomstolen i Roma. Mon tro om dette opptok de ferske jusstudentene?⁸⁹ Astrid Dahlsveen forteller også om vidunderklokka på Piazza Dei Signori i Padova by. Den viste stjernebilder, planetenes gang og 24 timer i døgnet. I 200 år hadde uret vist tiden da brødrene kom dit. Schøning skriver at det hadde hengt en prektig, forgylt og anselig stor solskive av kobber på den siden av tårnet som vender ut mot gården. «Uret» som Ove senere satte i tårnet på Austrått var altså mye enklere enn det som henger i Padova, men man kan anta en påvirkning.

5.1.3 Familie

Ove Bjelke var gift tre ganger. I 1643 ektet han den 32-årige Maren Juel, datter av forhenværende stattholder i Norge Jens Juel. Hun døde allerede året etter i Christiania, etter å ha født datteren Ide Sophie. Han ektet sin andre hustru i 1647. Regitze Gedde var født i 1629 på Sem i Eiker, der hennes far Herr Ove Gedde var forlenet. Hun døde i Bergenhus i 1657 i barsel etter sin andre fødsel. Hun etterlot seg to døtre, Maren og Dorothea.⁹⁰ Ove ble gift for tredje gang med 25 år gamle Hedvig Lindenow i 1660. De fikk ingen barn. Hun døde i Trondheim 10. april 1678, fire år etter sin mann.⁹¹

Den 22. mars 1674 døde Ove Bjelke i sin fødeby Trondhjem og ble stedt til hvile i gravkapellet som han selv hadde innrettet på Austrått.⁹² Han hadde tre døtre og ingen sønner. Derfor ble Austrått solgt til hans brorsønn generalmajor Christopher Bjelke. Han solgte godset

⁸⁶ Sten Bjelke er nevnt i Jørgen Bjelkes selvbiografi: 110, da som svensk ambassadør. Han satt på motsatt side av bordet for blant annet admiral Henrik Bjelke under fredsforhandlingene i København 1658.

⁸⁷ Dahlsveen, Astrid 2000: På sporet etter Ove Bjelke i Italia. Årbok for Fosen: 137

⁸⁸ Università degli Studi di Padova: <https://www.unipd.it/en/history>

⁸⁹ Dahlsveen 2000: 137

⁹⁰ Daae 1888: 91

⁹¹ Daae 1888: 92

⁹² Daae 1888: 91

videre til sin fetter Christian Frederik von Marschalck. Da han døde, viste det seg at boet var fallitt. Austrått gikk dermed ut av slekten.⁹³

5.1.4 Flere residenser

Allerede i farens levetid fikk Ove Bjelke åsetesrett på Austrått.⁹⁴ Det vil si at han forpaktet Austrått fra 1641 og overtok formelt som eier ved sin fars død i 1659.⁹⁵ I årene 1655-1656 oppførte han her en etter datidens forhold prektig hovedbygning, og da faren døde 7. november 1659, falt også flere andre setegårder på hans part ved skiftet.⁹⁶

På grunn av alle sine embeter med arbeidsoppgaver rundt om i landet, hadde Ove Bjelke flere residenser, der han og familien hans oppholdt seg etter behov.

Vi vet at Ove av kongen fikk tillatelse til reise til sin gård, Austrått, og at oppholdet var kortvarig. Året etter kjøpte han kirkeklokke, noe som indikerer at forberedelser i forbindelse med bygging var i gang. Fru Regitze kan ha spilt en fremtredende rolle under byggearbeidene senere, i fravær av Ove, som hadde andre oppgaver å skjøtte akkurat da.⁹⁷

I 1664 var han til stede på Austrått da det kom besøk fra Italia. Presten Francesco Negri fra Ravenna overnattet på Austrått i fem døgn i forbindelse med sin reise nordover langs norskekysten.⁹⁸ Etersom Ove hadde studert i Italia, kunne de sannsynligvis snakke sammen på Negris eget morsmål.⁹⁹ Negri opprettet forbindelse med brødrene Bjelke via den danske diplomaten Jens Lindenow, som var legasjonssekretær hos den dansk-norske ministeren Jens Juel i Stockholm. De møttes der før Negri dro til Norge.¹⁰⁰ Lindenow var Ove Bjelkes svoger, altså hans hustru Hedvig Lindenows bror, mens Juel var far til hans første hustru Maren Juel.¹⁰¹ Det var viktig med anbefalinger fra flere for at reisen skulle gå knirkefritt. Negri var ventet, og han fikk bevertning underveis, ikke minst på Austrått:

⁹³ Berg 1956: 1030

⁹⁴ Daae 1888: 89

⁹⁵ Hoem 2023: 11

⁹⁶ Daae 1888: 89

⁹⁷ Andersen og Bratberg 2011: 202-203

⁹⁸ Braarvig 1945: 14

⁹⁹ Braarvig 1945: 13

¹⁰⁰ Braarvig 1945: 13

¹⁰¹ Opplysningen vitner om hvor viktig nettverk var for adelen på den tiden. Ove Bjelke fant sine hustruer innenfor en bestemt krets.

«Fra Trudem, som nordmennene kaller Trudiem, foretok jeg en reise på fem norske mil til Osterod til hans eksellense Norges kansler Ovidio Bjelke. Han mottok meg så elskverdig at jeg ikke kan få gitt uttrykk for det.»¹⁰²

Derfra reiste han nordover langs kysten, på snø og is, til fots og ved hjelp av hest og slede.¹⁰³ Før han dro hadde Ove Bjelke spøkt med ham om at han kom til å omkomme på denne reisen fordi han dro i kamp mot to mektige og allierte fiender, nemlig den barske vinter og den kalde sone. Det ville kreve både styrke og taperhet, om han skulle overleve disse. Han anså den reisende som fortapt, men trøstet ham med at han ville ære hans minne ved å fortelle om hans kjekke foretagende og tapre undergang i en artikkel i den norske krønike. Det ble gjort avtale om at Negri skulle sende brev i løpet av reisen, for å etterrette, især angående den store Malstrøm,¹⁰⁴ «hvilket han framfor alt paala mig». Negri så ikke på denne delen av reisen som mer umulig enn reisen Stockholm-Lappland, København-Bergen og Bergen-Trondheim. Ove Bjelke hadde innstendig anmodet Negri om å bli hos ham resten av vinteren, fordi Negri etter hans mening kunne fortsatt sin reise langt lettere og mer bekvemt til våren.¹⁰⁵ Negri takket for tilbudet, men han ville gjerne erfare og gjennomgå det han senere skulle beskrive og fortelle. Bjelke lot Negri dra etter fem dager og tok avskjed ved å sende med ham anbefalingsbrev til flere prester nordpå. Han sendte med ham en av sine tjenere med slede og hester vinterskodd med piggsko, for å følge ham noen dagsreiser på veien.¹⁰⁶ Etterpå ble han rodd fra prestegård til prestegård av prestenes tjenere.

Ove Bjelke brukte Austrått som en av flere residenser. Denne ble brukt som sommerbopel, mente Schøning. Om vinteren bodde han i Trondheim.¹⁰⁷ Påstanden er ikke begrunnet. Negri sin beretning om at han ble bedt om å bo på Austrått over vinteren viser et mer nyansert bilde. Ove Bjelke oppholdt seg på Austrått i alle fall vinteren 1664/65. Om det finnes flere avvik fra normen, har vi ikke kilder på.

¹⁰² Braarvig 1945: 42-43

¹⁰³ Daae, Ludvig 1888: 121

¹⁰⁴ Omtalte malstrøm er mest sannsynlig Moskenesstraumen i Lofoten. Moskstraumen er Nord-Norges mest kjente naturfenomen gjennom tidene. Den er nevnt i dagboknotater fra kong Christian IV reise langs norskekysten opp til Russland i mai 1599, og Negri hadde lest seg opp på naturfenomenet før han dro på sin ekspedisjon via boken til den svenske etnologen og kartografen Olaus Magnus, *Historien om de nordiske folk*, utgitt på latin i 1555. Negri kritiserte Olaus Magnus for usannheter i sine brev. (Braarvig 1945: 17) Sigris Skjeggstad Lockert undersøker fenomenet i boka *Havsvelget i nord. Moskstraumen gjennom årtusener*, 2011, basert på sin masteroppgave med samme tema.

¹⁰⁵ Daae, Ludvig 1888: 122

¹⁰⁶ Daae, Ludvig 1888: 123

¹⁰⁷ Schøning 1910: 306

Negri var på besøk to år før Ove Bjelke gjorde den siste utbyggingen sin på Austråttborgen, nemlig gravkapellet øst for kapellet.

5.2 Karrieren

Etter utdanningen sin fikk Ove Bjelke flere embeter under den danske kongen, og han gikk under flere ulike titler. Mens Ove valgte den sivile embetsbane, foretrakk brødrene Henrik og Jørgen den militære. Den 19. februar 1636 fikk Ove Bjelke ansettelse i det danske kanselli som Kanselli-Junker. Han ble i denne stillingen til 1. januar 1642.¹⁰⁸ I denne perioden gjorde han nye utenlandsreiser, da han ledsaget ambassadør Christian Rantzau til Wien og Hannibal Sehested til Spania.¹⁰⁹

5.2.1 Lensherren og stiftsamtmannen

Allerede i 1639 hadde faren Jens Bjelke søkt å skaffe sin sønn et len til Reinskloster. Det lyktes ikke den gang, men i 1641 fikk Ove Bakke kloster på avgift. Dette beholdt han til 1648. 1645-1646 var han forlenet med Nordlandene og 1646-1648 endelig Reinskloster, som også inkluderte Tautra og Vigsgodset.¹¹⁰ I 1648, ennå mens Christian IV levde, fikk Ove det betydelige Bergenhus len, hvor han i en årrekke fungerte som lensherre, før han ble Stiftsbefalingsmann etter at lensforfatningen ble avskaffet. Han var i denne virksomheten særdeles avholdt i Bergen. Byens historieskriver Edvard Edwardsen beskriver Ove Bjelke som «en berømmelse og en ære for sitt fedreland». Ludvig Holberg skrev i sin beretning om Bergen et dikt på rim om Ove:

«udi sytten Aar Bergenhus foresto,
Værendes Høvedsmand og Norges Kantsler god,
I fromhed gudelig, i Straffen ikke strenger,
Saa hver Mand havde seet, han havde tøvet længer.»

Av verset kommer det fram at Ove Bjelke oppholdt seg 17 år i Bergenhus, først som lensherre, deretter som stiftsamtmann 1648-1666, og skal vi tro Holberg var hans avgang et tap for Bergen. Avstand hindret ham ikke deltakelse i en ny svenskekrig, hvor han, sammen med brødrene Henrik og Jørgen, anstrengte seg i forsvaret av Norge mot Carl Gustav. Og med en særegen nidkjærhet medvirket han til Trøndelags og Bjelkenes hjembygds befrielse fra

¹⁰⁸ Daae 1888: 86

¹⁰⁹ Daae 1888: 87

¹¹⁰ Daae 1888: 87

svenskeveldet i 1658. Denne bedriften var også far Jens Bjelke varmt interessert i, selv om han var på gravens rand.¹¹¹

I 1666 ble Ove Bjelke overflyttet fra Bergens til Trondhjems Stiftbefalingsmannsembete i tillegg til kanslerstillingen. Dermed fikk han det far Jens Bjelke hele sitt liv hadde ønsket, men aldri kunne oppnå – å bli overøvrighet i Trondhjems stift, hvor hans ættegård lå. Denne falt nå i sønnens lodd, skjønt han fikk stillingen under helt andre forhold og langt mer beskjedne vilkår. Som kansler fikk han en gasje på 4000 daler, inkludert lønn som stiftsbefalingsmann. Adskillige emolumenter, det vil si biinntekter, kom oppå. Før innføringen av eneveldet hadde lensherren på Trondhjems gård en inntekt på 12300 riksdaler.¹¹²

5.2.2 Landkommisæren

Under Christian IVs siste krig 1644-1645 var Ove Bjelke meget virksom både sønnenfjells og nordenfjells, som en av landkommisærene og fikk etter freden vitnesbyrd av stattholderen Hannibal Sehested, som bekrefter at «han til kongelig majestets og rikets tjeneste er meget vel intensjonert og i alle måte comporterer seg vel med det E.K. majestets navn hannem vorder befalet.»¹¹³ På samme tid ble han også brukt i en kommisjon, som skulle møte svenske representanter fra det nylig opprettede Sølv-Ertzbjerg, som lå mellom de norske og de svenske grenser på de bare fjellviddene ut i Lappland, langt fra skoggrensen.¹¹⁴

5.2.3 Kansleren

Ove Bjelke overtok embetet som Norges rikes kansler etter sin far.¹¹⁵ Han ble utnevnt den 8. desember 1660.¹¹⁶ Månedet før hadde han vært i København i anledning sitt giftermål med Hedvig Lindenow. Da hadde han med det samme mulighet til å gjøre seg kjent med de store forandringer innføringen av eneveldet medførte, hvor hans bror Henrik hadde spilt en viktig rolle. I 1661 var han også med under arvehyllingen av kong Frederik III i Christiania. Den 24. juli 1663 var han en av Corfits Ulfeldts dommere, sammen med brødrene Henrik og Jørgen. I den forbindelse oppholdt han seg en tid i hovedstaden og ved hoffet. Der overvar han både

¹¹¹ Daae 1888: 89

¹¹² Daae 1888: 90

¹¹³ Daae 1888: 87

¹¹⁴ Daae 1888: 88

¹¹⁵ Hoem 2023: 11

¹¹⁶ Daae 1888: 89

bryllupshøytideligheter og deltok som en av kampdommerne under «Ringrenden», der dronning Sophia Amalia vant førstepris.¹¹⁷

Kanslerembetet mistet mye av sin betydning da Herredagen ble avskaffet i 1664. Ove Bjelke var medlem av forskjellige kongelige kommisjoner, men i forarbeidene til Norsk lov har han ikke deltatt. Av titler han bar var Geheimeraad, Excellence og Assessor i Collegium Status og Høiesteret. 26. november 1673 ble han også omsider slått til ridder med storkors av Danebrogsordenen. I en fortegnelse av 1662 over de atten fornemste menn i rikene blant den kongelige majestets ministre og råd, var han oppført som nummer ti.¹¹⁸

5.3 Byggevirksomheten

Både motivasjoner, inspirasjoner og forutsetninger er interessant å se på når man skal finne ut av hvorfor og hvordan Ove Bjelke utviklet herregården til det vi kjenner den som i dag. Personlige, sosiale, politiske, økonomiske, kulturelle og teknologiske forhold vil sammen utgjøre rammene rundt et slikt byggeprosjekt.

5.3.1 Motivasjon

Ludvig Daae skriver om Ove Bjelkes andre hustru, Regitze Gedde, som ved et besøk på Austrått hadde beklaget seg over herregårdens tilstand. Hun fant den gamle hovedbygningen så tarvelig at hun sammenlignet den med sin fars fjøs.¹¹⁹ Regitze var datter av Indiafarer, riksadmiral og lensherre Ove Gedde og Dorte Knutsdatter Urne, som bodde på Sem setegård i Eiker fra 1626 til 1640. Ove lot oppføre et renessanseslott i mur og bindingsverk 1628-1630. Bygningen gikk under navnet Kongens hus fordi kongen og dronningen kunne bo der under sine besøk i Norge.¹²⁰ Andre etasje var innredet til kongens behov, med en stor sal i øst og to mindre saler i vest. Bygningens første etasje rommet lensherrens leilighet. I den østlige delen var det representasjonsrom, mens kjøkken med forbindelse til forstue og fruerstue lå vestvendt.¹²¹ Det var innredet kornloft og røykerom øverst mellom de høye gavlene. Saltaket var høyt og bratt. I kjelleren var det proviantlager med rikelig plass til både hjemmelaget øl til tjenestefolket, og et mer eksklusivt utenlandsk øl til herrefolket med gjester,¹²² vin, salt og bakeri. Der var også et trappehus i et karnapp midt på sørveggen og et mindre karnapp på

¹¹⁷ Daae 1888: 90

¹¹⁸ Daae 1888: 91

¹¹⁹ Daae 1888: 91

¹²⁰ Moseng 1994: 290

¹²¹ Moseng 1994: 291

¹²² På Austrått drakk de lybsk øl og rostockerøl i forbindelse med Barselgildet i 1621. Hunnes 1981: 54

nordveggen med plass til hemmeligheten, eller doen, som vi sier nå.¹²³ Det var det mest praktfulle huset som noensinne hadde stått på Eiker, men det var så dårlig bygd at det smuldret opp og raste sammen allerede mens byggherren Ove Gedde bodde der.¹²⁴

Ytringen til Regitze er trukket fram av senere forfattere som en motivasjon eller utløsende faktor til Ove Bjelkes byggearbeider på 1650-tallet. Det strider ikke imot forskning i Sverige som løfter fram den rollen hustruene til innflytelsesrike politikere spilte i perioden 1632 til 1772. Grunnlaget for mannens maktutøvelse ble lagt i deres egne hushold, og der fantes selvstendige kvinner med egne ideer som støttet mannen i sine verv, beslutninger og karriere. De var datidens lobbyister.¹²⁵ Sånn sett kan kvinnene ha hatt mye uformell makt. For den svenske adelshustruen var det å føde sønner en hovedoppgave. Presset om å lykkes med det var en tung byrde i tillegg til den smerten Gud hadde pålagt den gravide kvinnen, som straff for Evas syndige eplespising i Edens hage.¹²⁶

Da Ove Bjelke startet sine byggeprosjekter på Austrått i 1654, var allerede murene på Sem begynt å slå sprekker. Før 1640 var veggene utvendig revnet på flere steder, og i 1652 var tilstanden så kritisk at man ikke kunne være i huset når det regnet.¹²⁷ Gedde brukte, i likhet med Bjelke, teglstein fra Holland, men det ble brukt leirklining som veggfyll mellom bjelkene og den utvendige teglsteinsmuren, en løsning som skulle vise seg å bli katastrofal. Den danske bindingsverkteknikken var uhensiktsmessig for et så stort hus. Sprekkene som oppsto kunne ikke bindes sammen igjen, og da det tynne murverket manglet forbindelse, raste det ut.¹²⁸

Det kan virke som at Ove Bjelke hentet inspirasjon fra Sem i sin omskaping av kapellet til hovedhus, når det gjelder størrelse, romløsninger og bruk. Samtidig kan det hende at han også tok lærdom av forfallet som skjedde der i raskt tempo fram til egen byggestart på Austrått.

Da Ove Bjelke startet omskapingen av interiøret i kapellet hadde han allerede tapt sin første hustru Maren Juel i barsel. Hun nedkom med en datter. Hans andre hustru Regitze Gedde døde i barsel etter sin andre fødsel, året etter tredje og foreløpig siste byggetrinn på borgen. Hun etterlot seg to døtre, og Ove Bjelke var plutselig alenefar til tre. Han og hans tredje hustru Hedvig Lindenow fikk ingen barn. Regitze, som etter sigende hadde trukket i noen tråder for at oppgradering av herregården skulle skje, fikk kort glede av det som ble skapt; Sin

¹²³ Moseng 1994: 291

¹²⁴ Moseng 1994: 290

¹²⁵ Norrhem, Svante 2007: 11

¹²⁶ Norrhem 2007: 10

¹²⁷ Moseng 1994: 292

¹²⁸ Moseng 1994: 291

egen benkerad fremst i kapellet, våpenskjold og initialer og en rominndeling som minner mye om beskrivelsene av det prangende herskaphuset på Sem. Når det gjelder karyatidene vet vi ikke eksakt årstall for oppføring, men er det tilfeldig at kvinneskikkelser er valgt her for å illustrere hvem som kommer inn i himmelriket og ikke? Har traumene satt sitt preg på de valg av interiør Bjelke foretok seg de neste årene? Ifølge gravplakettene har alle hustruene levd sine liv til etterfølgelse, og det er tydelig at Ove Bjelke var stolt av kvinnene i sitt liv.¹²⁹

5.3.2 Inspirasjon

Anetavlen

At slekten var viktig for Ove Bjelke er det ingen tvil om når man ser de rike utsmykningene inne i og utenfor borganlegget, i form av inskripsjoner, våpenskjold og initialer.

Store mengder initialer og våpenskjold på interiør og eksteriør av samtidige familiemedlemmer og slekt lenger bak i tid understreker slektskapers betydning for Ove.

Inskripsjoner av typen «Nåderike Gud, vøkt dine tjeneres etterkommere» over portalen.¹³⁰ hentyder både til gudfryktighet og borgen som et vern og sete for etterslekten til Ove Bjelke, Våpenskjoldene rundt portalen viser stammødre på morssiden til høyre og farssiden til venstre. Portalen viser dermed både bakover og framover i tid. Budskapet på pyramiden gjør det samme. Man hedrer de eldste, viser sin takknemlighet og går videre med sine ønsker i livet. Ikke minst vitner det at Ove satte opp et eget gravkapell om at han hadde sterke bånd til stedet og sine forfedre- og mødre som hadde levd sine liv her.

Opphold i utlandet

Ove var i sin ungdom mye i utlandet, først på studier i Sorø i Danmark og Padova i Italia, siden på jobbreise til Wien i Østerrike og Madrid i Spania. Det er sannsynlig at han hentet impulser fra disse stedene da han bygde den monumentale Austråttborgen, som et stolt minnesmerke over Bjelke-ætten. Den er egenartet i stilen og uten sidestykke i de nordiske land.¹³¹

I Padova var det, ifølge Dahlsveen, ingen karyatider og atlanter, jomfruer og menn som fungerte som søyler, og hun lurer på om Ove har besøkt Athen og eller Roma mens han var i den norditalienske byen? Planløsningen med en øvre og en nedre borggård, samt

¹²⁹ Ree og Wallem 1916: 70-72

¹³⁰ Andresen 2017: 7

¹³¹ Berg 1952: 1029

trappeløsning, kan ha tatt inspirasjon av Michelangelos Capitol i Roma.¹³² Der henger det også et ur på det midtstilte tårnet.¹³³ D

«Det må ha moret Ove å lage en dør på Austrått, (under trappeløpet), selv om den bare går inn til gåsegården (eller fangehullet). Døra markerer sentrum i det aksiale anlegg, som arkitekten Bramante presenterte i Belvedere på 1500-tallet.»¹³⁴

Forbildet til pyramiden kan være den antikke Meta Romuli i Roma, som ble revet på 1500-tallet.¹³⁵ Ove Bjelke, som oppførte pyramiden i 1665 til minne om sin far og mor, kan derfor ikke ha sett denne i Roma da han studerte i Italia. Det finnes dog gamle kart over arkitektur i Roma fra den tiden pyramiden sto, og disse kan han ha fått tilgang til i løpet av tiden han oppholdt seg der. Ved universitetet i Padova var det anlagt en botanisk hage i 1545. Den har hatt den samme planløsningen siden. Kan Ove også tatt med seg ideer herfra angående urtehage og parkanlegg på Austrått? Det er i alle fall mye annet som tyder på at Ove har vært glad i både Austrått og Padova og at han har smeltet dette sammen ved å bygge sitt eget palazzo på Austrått.¹³⁶

Lignende herregårder

Ove Bjelke var en bereist mann, og han hadde sikkert både sett og bodd på flere herregårder i inn- og utland. Elingård i Østfold, der Ove vokste opp, og hans svigerfar Ove Geddes setegård på Sem i Eiker er allerede nevnt. Der er også mange likhetstrekk mellom slottene på Austrått og Rosendal, men Rosendal utelukkes som inspirasjonskilde da det ikke sto ferdig før i 1665.¹³⁷ Derimot er det interessant å se nærmere på Kanslergården til faren Jens Bjelke i Christiania, samt Kongsgården i Trondheim.

Kansler Jens Bjelke fikk 13. april 1629 tomtebrev i Christiania fra stattholder Jens Juel. Tomten lå ytterst mot havnen i byens største kvartal, hvor Christian IV hadde bestemt at adel og rike kjøpmenn skulle bygge to etasjers hus «med steen af grund». Kongen påla dem å bygge innen fire år, men Bjelke fikk utsettelse på grunn av embetsplikter andre steder. Byggearbeidet ble derfor ikke påbegynt før i 1640-årene.¹³⁸ Kanslerens hus er med på det eldste bildet av byen fra hyllingen av Frederik III i 1648. Det hadde et bratt valmtak med svai, og mønet var avsluttet av høye spir med vindfløyer. Fløyene var lavere enn hovedhuset. Det

¹³² Dahlsveen 2000: 139

¹³³ Se vedlegg (foto)

¹³⁴ Dahlsveen 2000: 139

¹³⁵ Andresen 2017: 26

¹³⁶ Dahlsveen 2000: 139

¹³⁷ Valebrokk, Eva og Risåsen, Geir Thomas 1997: Norske slott, herregårder og gods: 65

¹³⁸ Roede 2019: 46

kan se ut som at forplassen lå bak en mur med port. Det tyder på at hovedinngangen var midt på hovedhuset. Kanslergården ligger fornemt tilbaketrasket fra gaten og kan betegnes som et lite stykke 1600-talls Paris i Christiania. Utførelsen vitner om at Jens Bjelke var en verdensvant europeer med kjennskap til arkitektur. Paris var og er fullt av slike hôtels particuliers, særlig i strøket Le Marais. Felles for mange av dem er en tilbaketrasket hovedbygning, corps de logis, bak en æresplass, cour d'honneur, ofte flankert av to lavere sidefløyer med staller, vognskjul, tjenerværelser og bryggerhus. Husveggene er bygd av massiv mur med tegl i flensborgerformat importert fra Nederland. På den tiden sto teglmur sjelden ubehandlet. Overflaten ble alltid forbedret med kalkfarge, som besto av kalkvann og rødt pigment, for å skjule fargeforskjeller og mørtelstenk.¹³⁹ Anlegget på Austrått passer lett til beskrivelsene av Parisisk byggestil, på samme måte som Kanslergården. Jens Bjelke bodde der bare i korte perioder, og gården tilfalt Jørgen Bjelke etter hans død. Da eneveldet ble innført i 1660, flyttet han til Danmark og solgte dermed farens gård ut av slekta.¹⁴⁰

Huset er fremdeles bevart, men i ombygd form.¹⁴¹ Det fins fortsatt en original dør i kjelleren fra den gangen huset var nytt. Den ligner mye på de originale eikedørene i Austråttborgen. Jens Bjelkes værelse i kjelleren er bygningens mest opprinnelige rom. Det er i hvitkalket mur med hvelvet tak.¹⁴² Kan Jens Bjelke allerede ha bygd noe lignende på Austrått, eller har denne byggemåten i Christiania vært til inspirasjon for byggingen på Austrått i Oves tid som eier?

Erkebispegården i Trondheim ble ombygd 1614-1616 da den ble lensherrerresidens.

Byggherren Claus Daa forsøkte å gi de to sammenbygde steinbygningene et regelmessig preg ved å forene disse under et mektig sentraltårn med vektergang og åttekantet hette med spir.

Innvendig i annen etasje ble hallbygningen øst for tårnet innredet som en stor herresal, mens den vestre steinbygningen ble innredet til henholdsvis sengekammer og fruerstue. Ove Bjelke oppførte sannsynligvis renessanseslottet på Austrått med Daas lensherrerresidens som forbilde for hovedhuset. Felles for husene var enkle planløsninger med gjennomgående værelser, deres regelmessighet og symmetri i fasade og grunnplan, og de føyer seg inn i den frodige nordiske renessansetradisjonen med steinornamentikk, treskjærerarbeider, smijern og malt dekor.¹⁴³

På Schönings tegning av erkebispegården er det antydnet spor av et tårn eller frambygg på begge sider av porten. Fundamentrester finnes under terrenget, og at det var tårn midt på taket

¹³⁹ Roede 2019: 47

¹⁴⁰ Roede 2019: 50

¹⁴¹ Andersen og Bratberg 2011: 184

¹⁴² Roede 2019: 63

¹⁴³ Valebrokk og Risåsen 1997: 60-61

i 1616 er vist på Maschius byprospekt fra 1674 og en tegning fra 1658.¹⁴⁴ Han skriver også om rominndelingen på Austråttborgen og bekrefter at det også her befant seg en stor sal på østsiden av forstuen, med en smukk kamin, prydet med pilarer av svart og hvit marmor, jerngitterverk og gulv av massive eikeplanker. På vestre side befant de daglige værelser seg, en stue og to kamre. I den lille salen var det også en kamin med pilarer av polert marmor og dekor av gipsverk og våpenskjold. På gulvet i forstuen var det steinfliser.¹⁴⁵

Kongsgården var Ove Bjelkes fødeplass. Han døde på samme sted da han residerte der som stiftsamtmann 1666-1674. Tilknytningen til gården kan ha bidratt til at Ove tok med seg elementer derfra i planleggingen og utførelsen av sitt eget slott.

¹⁴⁴ Schøning 1969: 169-170

¹⁴⁵ Schøning 1910: 306

Kap.6: Konklusjon

Det meste lå til rette for at Ove Bjelke, med hans bakgrunn som adelsmann, privilegiene han innehadde og tilliggende økonomiske vilkår, kunne gjøre om det frittstående kapellet på Austrått til et slottsanlegg i tidsrommet 1654-56. Tanken på å fullføre sin fars prosjekter gav sikkert en god porsjon motivasjon til å bygge og samtidig oppfylle hustruens krav om å bo standsmessig. Austråttborgen sto ferdig i deres levetid, og han fikk æret dem med utsmykninger ved alle hovedinnganger og inne i kapellet. At de forlot livet like etterpå, kan ha bidratt til oppføringen av et gravsted tilknyttet hovedhusets kapell i 1667. Ove Bjelke var på det tidspunktet heller ikke lenger ung, så å forberede sin siste hvile var i hans ånd. Da de økonomiske rammene og motivasjonen var på plass, kunne Ove Bjelke bruke alle impulser, samlet i løpet av sine reiser i Europa. Han arvet sin fars interesse for rett og studerte juss i Padova i Italia. Det er pekt på likhetstrekk mellom universitetsatriet i Padova og borggården på Austrått. Midtstilt tårn med ur, portaler, loggiaer, bueganger, søyler og utsmykninger med engler og inskripsjoner på latin og gresk kan også ha tatt inspirasjon derifra. Kongsgårdene i Nidaros og på Sem hadde begge midtstilt tårn på den tiden, og rominndelingen var omtrent den samme, selv om de var i større format. Ikke minst har trolig byggeprosjektene til hans forbilledlige far på Elingård og i Christiania vært til stor inspirasjon til utforming og materialvalg. Både far og sønn har vært kvalitetsbevisst. De har bygd i stein, og murene på alle tre bygg står ennå i dag, som de gjorde den gang, på tross av brann og ruin. Begge var forut for sin tid i valg av konstruksjoner og materialer. Portalen på Rosendal, som sto ferdig ti år senere, har likhetstrekk med portalen på Austrått. Samtidig tok Ove opp trender i tiden. På Austråttborgen var ingenting overlatt til tilfeldighetene. Alt er gjennomgående symmetrisk, og står man utenfor hovedportalen og kikker inn og opp mot tårnet, ser man også at renessansens maleriske sentralperspektiv er gjeldende.

Når det gjelder datering av murene på Austråttborgen må opplysninger, som nye undersøkelser har fastslått, få konsekvenser for hvordan man leser litteratur om emnet utgitt først på 2000-tallet. Etter mitt skjønn burde boka til Andersen og Bratberg revideres, i og med at dette er en etterspurt bok og et verk mange tyr til for å bli kjent med den helhetlige historien til Austrått. Hoems konklusjon får også konsekvenser for formidlingen av Austråttborgen til gjester som kommer innom. Når det er sagt, er det viktig å ha med seg sistnevnte forfatters erkjennelse av at ikke alle spørsmål kan besvares på nåværende tidspunkt. Noen flere svar vil komme med nye undersøkelsesteknikker, men mange gåter vil også forbli uløst så lenge det ikke foreligger skriftlig dokumentasjon på byggearbeider som er gjort på Austrått.

Litteraturliste

- Andersen, Eystein M.: *Interiør og inventar på Austrått*. Årbok for Fosen 2004.
- Andersen, Håkon A. og Bratberg, Terje T.V.: *Austrått. En norsk herregårdshistorie*. Trondheim 2011.
- Andersen, Håkon A. og Bratberg, Terje T.V.: *Austrått. Herregård i 1000 år*. Trondheim 2006.
- Andresen, Thina: *Bevare meg vel*. Amundsen, Arne Bugge, Aske, Aina og Rodvang, Ellen (red.): Opphøyd og oversett. Norske herregårdsmuseer. Oslo 2022.
- Andresen, Thina: *Tusen år på Austrått*, Trondheim 2017.
- Berg, Einar: *Ørland*. 1026 – 1038. H. M. Fiskaa og H. Falck Myckland (red.): Norges bebyggelse. Nordlige seksjon. Herredsbindet for Sør-Trøndelag Nordre del. Trondheim
- Daae, Ludvig: *Italieneren Francesco Negriss reise i Norge 1664-1665*. Historisk tidsskrift. Anden Række. Bind 6. Kristiania 1888.
- Dahlsveen, Astrid: *På sporet etter Ove Bjelke i Italia*. Årbok for Fosen 2000.
- Fridericia, I. A.: *Generallieutenant Jørgen Bjelkes selvbiografi*. Kjøbenhavn 1890.
- Hoem, Siri: *Austråttborgens bygningshistorie. Del 1-6*. Førsteutkast 2021. Revidert 3. mars 2023.
- Hosar, Hans P.: *Herre og tenarar på Jens Bjelkes gods i Fosen på 1600-tallet*. Årbok for Fosen 1980.
- Hunnes, Lars Kåre: *Barselgildet på Austrått i 1621*. Årbok for Fosen 1981.
- Moseng, Ole Georg: *Eikers historie bind II. Sigden og sagbladet*. Eiker 1994.
- Moseng, Ole Georg, Opsahl, Erik, Pettersen, Gunnar I. og Sandmo, Erling: *Norsk historie II 1537–1814*. Universitetsforlaget 2003.
- Norrhem, Svante: *Kvinnor vid maktens sida 1632-1772*. Falun 2007.
- Ree, L.H. og Wallem, F.B.: *Østraat*. Trondheim 1916 / Brekstad 2006.
- Roede, Lars: *En nasjonalskatt i spill*. I Fortidsvern: Medlemsblad for Fortidsminneforeningen, vol 44 nr. 3. 2019. 42-65.

Schøning, Gerhard: *Reise som giennem en deel af Norge i de aar 1773, 1774, 1775*, første bind, Trondhjem 1810.

Schøning, Gerhard: Tegninger samlet eller utført i forbindelse med hans reiser i 1770-årene.

Store norske leksikon: <https://snl.no/karyatide> Lastet ned 05.05.2023.

Sorø akademi: <https://web.archive.org/web/20120912193953/http://www.soroe-akademi.dk/dk/om-skolen/historie/skolen/> Lastet ned 05.05.2023.

Università degli Studi di Padova: <https://www.unipd.it/en/history>. Lastet ned 05.05.2023.

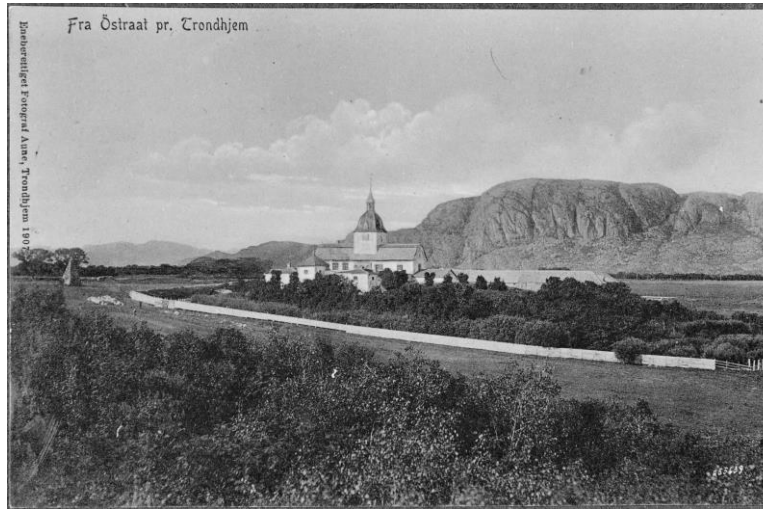
Valebrokk, Eva og Risåsen, Geir Thomas: *Norske slott, herregårder og gods*. Oslo 1997.

Weidling, Tor: *Eneveldets menn i Norge. Sivile sentralorganer og embetsmenn 1660-1814*. Riksarkivaren skriftserie 7. Oslo 2000.

Fotovedlegg

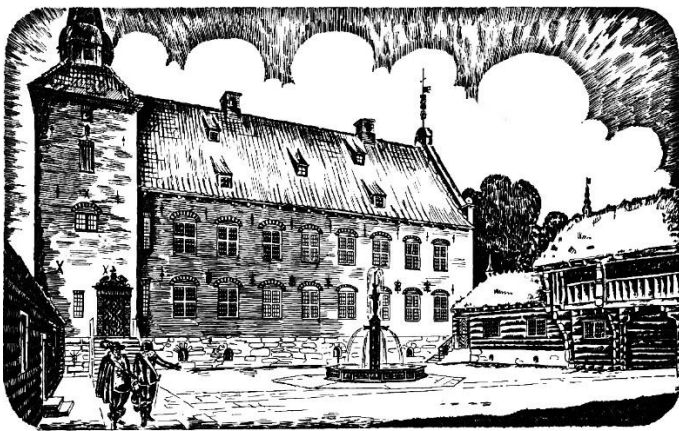

I Madrid 1640 lot Ove Bjelke seg avbilde ved kobberstikk. Kunstner: Jan van der Noot

Austrått 1907, før brannen. Austråttborgen med hage, inkl pyramiden.

Eier av foto: Fosen bildearkiv v/Bjugn bygdatun Mølnargården

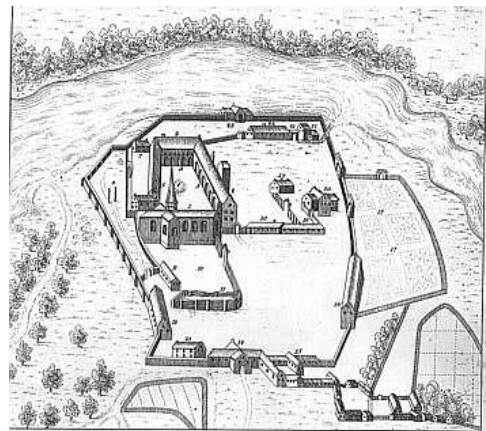

Rekonstruksjon av Sem kongsgård. Tegnet av arkitekt Harald Sund.

Harald Sunds rekonstruksjon 1934 av Ove Geddes lensherreresidens på Sem.

Einar Sørensen gjorde en oppdatert rekonstruksjon i 1991.¹⁴⁶

Eier av foto: Norsk folkemuseum

Sorø Academies Bygninger.

Sorø akademi 1677. Foto: Wikimedia

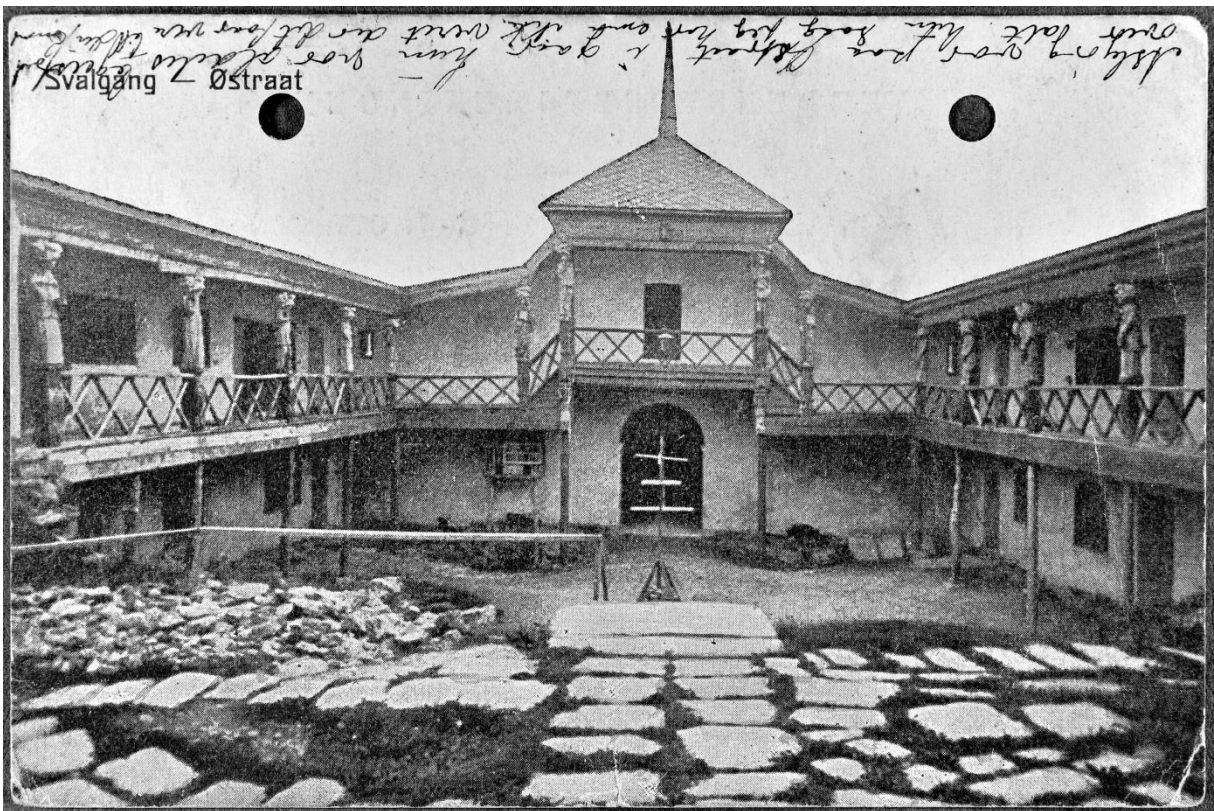
Klosterporten i Sorø. Foto: Wikimedia

¹⁴⁶ Moseng 1994: 290

«Karyatideterassen» eller «Jomfruenes terrasse» på Erechteion, et tempel på Akropolis i Athen, bygd 421-407 f.Kr.

Foto: Wikimedia.

Porttårn og nedre borggård med svalganger med karyatider og atlanter 1910, før brannen.

Eier foto: Fosen bildearkiv v/ Bjergby bygdatur Mølnergården

Universitetet Palazzo Bo i Padova, med sine svalganger og søyler.

Foto: Wikimedia.

Studentenes våpenskjold på universitetet i Padova.

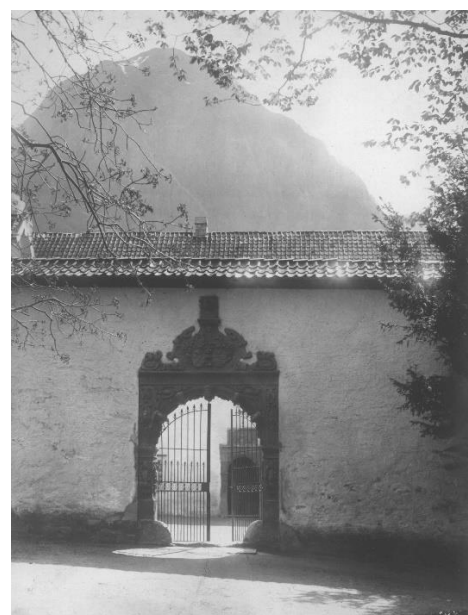
Foto: Wikimedia.

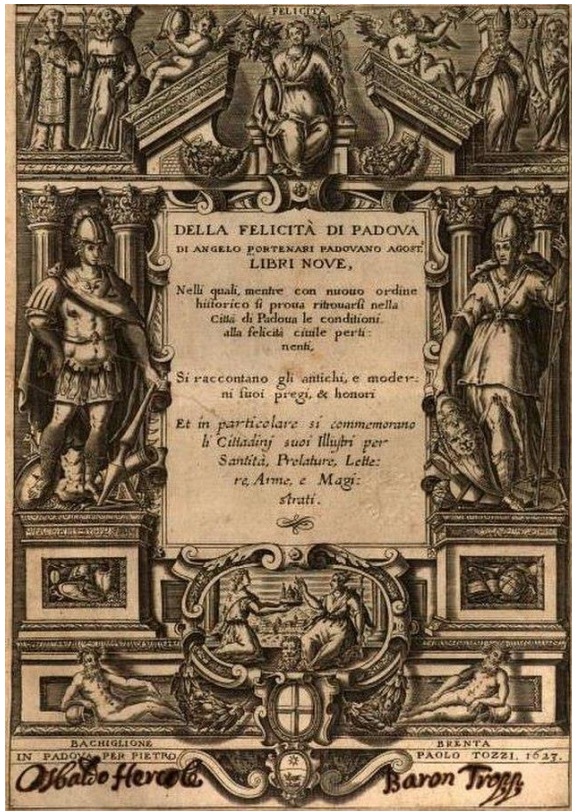
Wikimedia: Piazza dei Signori i Padova, med midtstilt tårn og ur.

Michelangelos Capitol i Roma, med midtstilt tårn, ur og trapp.

Portal Austråttborgen vs portal Rosendal med inskripsjon, våpenskjold og annen ornamentikk. Foto: Wikimed

Bokomslag med engler, romerske soldater, frukt og ranker, som på omramming på dør i Riddersalen. Rekonstruksjon av dør avbildet av Ree og Wallem i 1915.

Foto bokomslag: Wikimedia. Foto: Dør i Riddersalen. Foto: Hege Aannø Kraft.

Flere residenser krevde store reisekister. Merket med årstall, våpenskjold og initialer. Foto: HAaK

Pyramiden på Austrått reist i 1665. Eier foto: Fosen bildearkiv. Plate til minne om Jens Bjelke og Sophie Brockenhuus. Foto: HAaK

1Byggetrinn I: Nye interiør i kapellet 1654. Foto: HAaK

Byggetrinn II i 1655: Loggiaen med smijernsgitter.
Foto: HAaK

Initialer Maren Iul, Ove Bjelke, Regitze Gedde
Foto: HAaK

Byggetrinn III i 1656: Inngangsportalen.
Foto: HAaK

